

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI VA UNING AKTIVLAR TARKIBIDAGI O‘RNI

Tojidinova Xadicha Abdulvoxid qizi

Andijon davlat texnika instituti

“Bank ishi va auditi” yo‘nalishi 4-kurs talabasi,

Ilmiy rahbar: Umarov Abduquddus

Andijon davlat texnika instituti

“Buxgalteriya hisobi” kafedrasida dotsenti,

iqtisodiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida kredit portfelining iqtisodiy mohiyati, uning bank aktivlari tarkibidagi o‘rni hamda bank faoliyati samaradorligiga ta’siri yoritilgan. Maqolada kredit portfelini boshqarish jarayonida risklarni baholash, muammoli kreditlarni kamaytirish hamda kredit siyosatini takomillashtirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Maqolada tijorat banklari aktivlari tarkibida kreditlarning ulushi yuqori ekanligi sababli ularni samarali boshqarish bank likvidliligi va rentabelligiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: kredit portfeli, bank aktivlari, kredit riski, likvidlilik, bank rentabelligi, muammoli kreditlar, aktivlar sifati, kredit siyosati.

Kirish. Tijorat banklari iqtisodiyotning muhim moliyaviy institutlaridan biri hisoblanib, ularning asosiy faoliyati vaqtincha bo‘sh mablag‘larni jalb qilish va ularni kredit shaklida iqtisodiyot tarmoqlariga joylashtirishdan iboratdir. Shu sababli bank aktivlari tarkibida kredit portfeli alohida o‘rin egallaydi. Kredit portfeli bank tomonidan yuridik va jismoniy shaxslarga ajratilgan barcha kreditlar yig‘indisini ifodalaydi [1]. U bankning daromad manbai bo‘lish bilan birga, moliyaviy

risklarning asosiy manbalaridan biri ham hisoblanadi. Zamonaviy bank tizimida kredit portfelining sifati va tarkibi bank faoliyati samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qaralmoqda.

Kredit portfelining iqtisodiy mohiyati shundaki, u bankning aktiv operatsiyalarini amalga oshirish orqali foyda olish mexanizmini ifodalaydi. Tijorat banklari depozit va boshqa jalb qilingan mablag'larni kredit sifatida iqtisodiyot subyektlariga joylashtiradi hamda foiz daromadi oladi. Natijada kredit operatsiyalari bank daromadlarining asosiy qismini shakllantiradi [2]. Xalqaro bank amaliyotida bank aktivlarining 60–80 foizigacha bo'lgan qismi kreditlardan tashkil topishi kuzatiladi. Bu esa kredit portfelining bank faoliyatidagi strategik ahamiyatini ko'rsatadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlarda tijorat banklari iqtisodiy o'sishni moliyalashtirishning asosiy manbalaridan biri bo'lib xizmat qiladi.

Bank aktivlari tarkibida kredit portfelining yuqori ulushga ega bo'lishi bankning likvidlilik darajasi va moliyaviy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [3]. Agar kreditlar o'z vaqtida qaytmasa yoki muammoli kreditlar hajmi oshsa, bankning likvid aktivlari kamayadi va to'lov qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli tijorat banklari kredit portfelini shakllantirishda kredit risklarini chuqur tahlil qilishi zarur. Kredit riski qarz oluvchining kredit majburiyatlarini o'z vaqtida bajarmaslik ehtimolini anglatadi. Bank amaliyotida aynan kredit risklarini samarali boshqarish moliyaviy barqarorlikning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Kredit portfelining sifati bank faoliyati samaradorligini baholashda muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi [4]. Sifatli kredit portfeli deganda o'z vaqtida qaytarilayotgan, daromad keltirayotgan va risk darajasi past bo'lgan kreditlar tushuniladi. Aksincha, muammoli kreditlar ulushining ortishi bank foydasining kamayishiga olib keladi. Chunki bank qaytmay qolgan kreditlar uchun zaxira shakllantirishga majbur bo'ladi. Bu esa bank xarajatlarini oshiradi. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi ma'lumotlariga ko'ra, bank tizimida muammoli

kreditlar ulushining 10 foizdan oshishi moliyaviy barqarorlik uchun xavfli holat hisoblanadi.

Tijorat banklari kredit portfelining tarkibi ham katta ahamiyatga ega. Kreditlarning iqtisodiyot tarmoqlari, hududlar va mijozlar kesimida diversifikatsiya qilinishi bank risklarini kamaytiradi. Masalan, kreditlarning faqat bitta sohaga yo'naltirilishi iqtisodiy inqiroz yoki bozordagi salbiy o'zgarishlar natijasida katta zarar keltirishi mumkin. Shu sababli xalqaro bank amaliyotida kredit portfelini diversifikatsiya qilish asosiy tamoyillardan biri sifatida qo'llaniladi. O'zbekiston tijorat banklarida ham sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish va kichik biznes sohalariga kreditlarni muvozanatli taqsimlashga e'tibor qaratilmoqda.

Bank faoliyati samaradorligi ko'p jihatdan kredit portfelining rentabelligiga bog'liq. Rentabellik bank tomonidan ajratilgan kreditlardan olinayotgan foiz daromadlari orqali shakllanadi [5]. Agar kredit siyosati samarali tashkil etilgan bo'lsa, bank yuqori daromad olish bilan birga risklarni ham nazorat qila oladi. Shu bois kredit portfelini boshqarishda risk va daromadlilik o'rtasidagi optimal nisbatni ta'minlash muhim hisoblanadi. Xalqaro amaliyotda banklar kreditlarni baholashda "5C" modeli – character, capacity, capital, collateral va conditions tamoyillaridan foydalanadi. Bu model qarz oluvchining to'lov qobiliyatini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi kredit portfelini boshqarish tizimiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Zamonaviy banklar kredit risklarini baholashda sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan scoring tizimlaridan foydalanmoqda. Bu esa mijozlarning moliyaviy holatini tezkor tahlil qilish va kredit ajratish jarayonini soddalashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar muammoli kreditlarni erta aniqlash va monitoring qilishda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Kredit portfelining bank aktivlari tarkibidagi o'rni nafaqat bank foydadorligiga, balki butun iqtisodiyot rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatadi. Tijorat banklari

tomonidan ajratilgan kreditlar ishlab chiqarishni kengaytirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va investitsion faoliyatni rag‘batlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni kreditlash iqtisodiy o‘rnatilishi kerak. Xalqaro standartlarga muvofiq, tijorat banklari kredit portfeli sifatini muntazam baholab borishi va ehtimoliy zararlarni oldindan prognoz qilishi zarur. Shu bilan birga, kreditlash jarayonida korrupsion holatlarning oldini olish ham bank tizimi barqarorligi uchun muhim omillardan biridir.

Bank kredit portfelini samarali boshqarish uchun ichki nazorat tizimini takomillashtirish ham muhimdir. Banklarda kredit ajratish, monitoring va qaytarish jarayonlari ustidan qat’iy nazorat o‘rnatilishi kerak. Xalqaro standartlarga muvofiq, tijorat banklari kredit portfeli sifatini muntazam baholab borishi va ehtimoliy zararlarni oldindan prognoz qilishi zarur. Shu bilan birga, kreditlash jarayonida korrupsion holatlarning oldini olish ham bank tizimi barqarorligi uchun muhim omillardan biridir.

Tijorat banklarida kredit portfelini xalqaro tajriba asosida rivojlantirish va aktivlar sifatini oshirish bugungi bank tizimining eng muhim strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki kredit portfeli bank aktivlarining asosiy qismini tashkil etadi va uning sifati bankning moliyaviy barqarorligi, rentabelligi hamda risk darajasini bevosita belgilaydi. Xalqaro tajribada banklar kredit portfelini boshqarishda ilg‘or risk-menejment tizimlari, raqamli texnologiyalar va diversifikatsiya tamoyillariga asoslanadi. Shu sababli ushbu tajribalarni milliy bank tizimiga moslashtirish muhim amaliy ahamiyatga ega.

Birinchi navbatda, kredit risklarini boshqarish tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish zarur [6]. Xususan, Basel Committee on Banking Supervision tomonidan ishlab chiqilgan Bazel III talablari banklarning kapital yetarliligi, likvidligi va risklarni boshqarish tizimini kuchaytirishga qaratilgan. Ushbu standartlarga muvofiq banklar kredit portfelidagi har bir aktivning risk darajasini aniq baholashi va kapital zaxiralarini shunga mos ravishda shakllantirishi lozim. Bu esa muammoli kreditlar ta’sirini kamaytiradi va bank barqarorligini oshiradi.

Ikkinchi muhim yo‘nalish - kredit portfelini diversifikatsiya qilishdir. Xalqaro bank amaliyotida kreditlarning bir tarmoq yoki bir guruh mijozlarga haddan tashqari jamlanishi yuqori risk sifatida baholanadi. Shu sababli banklar kreditlarni sanoat, qishloq xo‘jaligi, xizmat ko‘rsatish va eksport yo‘nalishlari bo‘yicha muvozanatli taqsimlaydi. Bu tamoyilni O‘zbekiston tijorat banklari ham keng qo‘llashi kerak. Diversifikatsiya kredit portfelining barqarorligini ta‘minlab, iqtisodiy inqirozlar davrida yo‘qotishlarni kamaytiradi.

Uchinchi taklif kredit skoring tizimini yanada rivojlantirish bilan bog‘liq. Rivojlangan mamlakatlarda mijozlarning kredit qobiliyatini baholashda sun‘iy intellekt va Big Data texnologiyalariga asoslangan skoring modellari keng qo‘llaniladi. Bu tizimlar mijozning moliyaviy holati, to‘lov intizomi va risk darajasini tezkor va aniq baholash imkonini beradi. Natijada noto‘g‘ri kredit ajratish ehtimoli kamayadi va kredit portfeli sifati oshadi. Mahalliy banklarda ham raqamli skoring tizimlarini keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

To‘rtinchi yo‘nalish muammoli kreditlar (NPL)ni boshqarish tizimini kuchaytirishdir. Xalqaro tajribada muammoli kreditlar bilan ishlash uchun maxsus “asset recovery” bo‘linmalari tashkil etiladi. Ushbu bo‘linmalar kreditlarni qayta tuzish, restrukturizatsiya qilish yoki garov aktivlarini realizatsiya qilish orqali yo‘qotishlarni minimallashtiradi. Banklar uchun muammoli kreditlarni erta aniqlash va ular bilan proaktiv ishlash kredit portfeli sifatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Beshinchi taklif banklarda ichki nazorat va audit tizimini kuchaytirishdir. Xalqaro standartlarga ko‘ra, samarali ichki nazorat tizimi kredit operatsiyalarining shaffofligini ta‘minlaydi va firibgarlik holatlarini kamaytiradi. Banklar kredit berish jarayonini, monitoringni va qaytarish jarayonini doimiy nazorat qilishi lozim. Ichki audit esa kredit siyosatining to‘g‘ri bajarilishini baholab borishi kerak. Bu esa aktivlar sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Oltinchi muhim yo‘nalish raqamli texnologiyalarni keng joriy etishdir. Jahon bank tizimida kredit jarayonlari tobora avtomatlashtirilmoqda. Sun‘iy intellekt,

blockchain va data analytics texnologiyalari kredit portfelini real vaqt rejimida boshqarish imkonini beradi. Bu texnologiyalar risklarni erta aniqlash, mijoz xulqini prognoz qilish va kredit qarorlarini tezlashtirishda katta ahamiyatga ega. Raqamli transformatsiya bank aktivlari sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Yettinchi taklif - kredit siyosatini xalqaro tajriba asosida takomillashtirishdir. Xususan, kredit berish jarayonida International Monetary Fund va World Bank tomonidan tavsiya etilgan prudensial yondashuvlardan foydalanish zarur. Bu yondashuv kreditlashda ehtiyotkorlik, riskni baholash va moliyaviy barqarorlikni ustuvor qilish tamoyillariga asoslanadi. Natijada banklar ortiqcha risklardan himoyalanaadi.

Sakkizinchi yo‘nalish kadrlar malakasini oshirishdir. Kredit portfelini samarali boshqarish uchun bank xodimlari zamonaviy moliyaviy tahlil, risk menejmenti va xalqaro standartlarni chuqur bilishi kerak. Shu sababli doimiy treninglar, xalqaro sertifikatlash dasturlari (ACCA, CFA, FRM)ga jalb etish muhim hisoblanadi. Malakali kadrlar kredit qarorlarining sifatini oshiradi va xatoliklarni kamaytiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida kredit portfelini xalqaro tajriba asosida samarali boshqarish va aktivlar sifatini oshirish bank tizimining barqarorligi va raqobatbardoshligini ta‘minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Kredit portfelining sifatli shakllantirilishi bank daromadlilikini va likvidlilikini mustahkamlash bilan birga, moliyaviy risklarni sezilarli darajada kamaytiradi. Xalqaro standartlar, xususan riskga asoslangan yondashuvlar, Bazel talablari hamda ilg‘or kredit skoring tizimlarini amaliyotga joriy etish banklarning kredit siyosatini yanada takomillashtiradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni keng qo‘llash, muammoli kreditlarni samarali boshqarish va diversifikatsiya tamoyiliga amal qilish kredit portfelining barqarorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh. Z. Abdullayeva, Bank ishi: Darslik / Sh. Z. Abdullayeva; O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2017. – 732 b.
2. Miralimovich A. M. TIJORAT BANKLARI KREDIT PORTFELI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA KREDIT SIYOSATINING O‘RNI VA AHAMIYATI //Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2024. – T. 4. – №. 07. – C. 38-45.
3. Baxromovna S. L. TIJORAT BANKLARI KREDIT PORTFELINING TAHLILI //Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2025. – T. 5. – №. 05. – C. 117-130.
4. Rahimdjanovich I. D. TIJORAT BANKLARI KREDIT PORTFELI SIFATINI OSHIRISHNING ILMIY-NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI //Confrencea. – 2025. – T. 4. – №. 4. – C. 182-185.
5. Kamolovna M. M. TIJORAT BANKLARIDA KREDIR PORTFOLIO SHAKLLANTIRISH VA BOSHQARISH //Economics, management, and digital innovation in education: contemporary trends and approaches. – 2025. – T. 2. – №. 11. – C. 6-12.
6. Talibjanovich Q. B., Shavkatbek E. AUDITORLIK TEKSHIRUVLARI SIFATINI TA’MINLASHDA XALQARO STANDARTLARNING O ‘RNI //Modern education and development. – 2026. – T. 41. – №. 3. – C. 18-27.